

Politicus moet buigen voor de blik van het

Ooit wel eens voor twee opdrachtgevers naar één stad gereden en je afgevraagd bij wie je de reiskosten zou declareren? Ik wel. Vaak beslis ik maar wat. Toegegeven, ik declareer die reis niet bij *beide* opdrachtgevers, maar een goed verhaal voor de boekhouder heb ik bepaald niet.

Aanvankelijk overviel me dan ook een soort medelijden met VVD-politicus Mark Verheijen, die afgelopen week moest aftreden vanwege zijn declaratiegedrag. Verheijen bedreef geen megazwengel met een dubbele boekhouding. Moest daarvoor nou zijn carrière kapot? Ik kan me eigenlijk wel voorstellen dat hij met zijn hoofd maar half bij zijn beslissingen over die stomme bonnetjes was. Ook PVV-statenlid Marjolein Faber, die het bedrijf van haar zoon heeft ingehuurd om de website van de partij op orde te maken, heeft iets gedaan wat velen van ons maar al te vaak doen: een kennis een klus toeschuiven. Je doet dat misschien in de hoop ooit iets terug te krijgen, maar vooral uit een zekere luiheid: je hebt vertrouwen in die persoon – waarom zou je dan verder zoeken?

Ik begon pas verder te denken toen ik de reacties van collega-politici vernam. Wilders wil sowieso van geen probleem weten, en Rutte vond aanvankelijk de affaire rond Verheijen ‘behoorlijk opgeblazen’. De afgelopen dagen toonden veel VVD’ers zich gefrustreerd over de ‘mediastorm’ rond Verheijen, wist *NRC Handelsblad* zaterdag te melden. “Het waren vergissingen, klein bier, een paar honderd euro. De kracht van het vergrootglas waaronder de politicus ligt, voelde voor veel VVD’ers de afgelopen dagen oneerlijk.”

Deze mensen hebben geen helder zicht op hun eigen positie, dacht ik toen. Dan heeft de integriteitscommissie van de VVD het beter begrepen. “Declaraties hoeven niet in ‘lijnrechte strijd’ te zijn met de regels om toch als onwenselijk gezien te worden ‘in ethisch opzicht’”, stelt het rapport van de commissie. Ze stelt met nadruk “dat men een en ander moet beschouwen vanuit de burger/de kiezer. Een politicus wordt geacht dit als geen ander te beseffen.”

Zo. Dat is klare taal van de commissie. Maar *wat* moet een politicus nu (al denkend vanuit de burger) precies beseffen, en *waarom* zal dat betekenen dat de maatstaf voor integer gedrag voor hem een stuk hoger ligt dan voor bijvoorbeeld ondernemers, of voor burgers zelf? Daarop vond ik een verrassend antwoord in *‘They Eyes of the People: democracy in an age of spectatorship’* van politiek filosoof Jeffrey Green. Wij oordelen veel strenger over politici dan over andere mensen, stelt Green. En dat is terecht, want dat is een van de weinige middelen die wij hebben om de ongelijke machtsbalans tussen politici en ons enigszins te herstellen.

Aan Greens uitspraak ligt een spijkerharde analyse van de huidige westerse democratieën ten grondslag. Wij houden vast aan een oud sprookje: we doen alsof ‘het volk’ zichzelf bestuurt via zijn vertegenwoordigers. De hele verantwoording van ons bestuurlijke stelsel is hierop gebouwd. Maar in feite is die voorstelling van zaken een illusie. Zeker, we mogen op rituele momenten ‘onze stem uitbrengen’ op politici. Die politici doen vervolgens niet wat ze beloven – niet eens omdat ze leugenachtig zijn, maar omdat het hun vak is om tot werkbare afspraken te komen met andere politici, die vaak fundamenteel andere beloften hebben gemaakt. Als kiezer kun je niet voorspellen welk compromissen politici zullen smeden. Laat staan hoe politici zich zullen opstellen zodra kwesties actueel worden die nog niet speelden ten tijde van de verkiezingen (zoals nu bijvoorbeeld de aardbevingen in Groningen, de dreigende oorlog in Oekraïne, de agressie van IS). Dat is echter precies wat van het openbaar bestuur gevraagd wordt: dat het snel en verstandig reageert op de

heetste kwesties. Hoezo luistert de politiek op zo'n moment naar 'het volk dat gesproken heeft'? Over actuele problemen heeft het volk per definitie nog niets gezegd.

Het is niet goed in te zien hoe deze fundamentele problemen met een wijziging in het 'systeem' te repareren zou zijn. Die hele metaforiek van 'de stem' past niet meer bij een massacultuur, stelt Green. Het is simpelweg onmogelijk om naar miljoenen stemmen te luisteren. Toegegeven, er is een kleine groep burgers die daadwerkelijk meepraat op inspraakavonden of van zich doet horen via het publieke debat. Maar spreekt daar het volk? De groep die actief aan opinievorming doet, is bepaald niet representatief en behoort zelf half bij de elite.

Je kunt al met al moeilijk de fabel in stand houden dat 'het volk' werkelijk zichzelf bestuurt. En dat terwijl de politieke elite veel macht aan dat zogenaamde mandaat van het volk ontleent. Politici verdienen een goede boterham in politiek en bestuur, kunnen publiekelijk naam maken voor zichzelf, en bovenal: zij nemen beslissingen die het dagelijkse leven van gewone mensen diep raken.

Maakt dat het volk machteloos en democratie een illusie? Niet per se, stelt Green. Het volk heeft weliswaar geen noemenswaardige stem en is eigenlijk voornamelijk (en bij voorkeur) passief als het op openbaar bestuur aankomt. Maar het volk heeft wel een *blik*. Gewone mensen kijken naar machthebbers en beoordelen impliciet of deze hun vertrouwen verdienen. Dat doen zij niet alleen tijdens de stembusgang, maar elke dag opnieuw. Altijd en overal staan politici bloot aan de blik van het volk. Zij worden constant bekeken, hun nieren worden voortdurend geproefd, altijd wordt er een oordeel geveld: 'die politicus is okay, of niet okay'.

Dat oordeel is zelden diepgaand en redelijk, het is veeleer slordig en gebaseerd op impressies. Maar politici moeten volgens Green niet klagen dat dit *niet fair* is. Politici hebben onevenredig veel macht en verantwoorden dit door te zeggen dat het volk via hen spreekt. Die voorstelling van zaken is pas niet fair! Het volk kan maar op één manier zijn macht doen gelden: door zo'n politicus als het ware weg te kijken. Zodra een politicus zijn of haar geloofwaardigheid verliest - door schimmig gedoe met bonnetjes, zoals Verheijen, of door een mond vol tanden op het verkeerde moment, zoals Ella Vogelaar - is het einde verhaal. Dit kan een bitter lot zijn voor een individuele politicus, die wellicht beter had verdiend. Maar dat het in onze massademocratie zo werkt, is iets om te vieren. Je wordt als politicus bekeken door het volk, en als het volk je niet moet, heeft dat consequenties voor jouw persoon. Dit maakt het enige verschil uit met een (al dan niet goedbedoelde) dictatuur.

Dus politici moeten niet zeuren dat hun gedrag 'onder een vergrootglas' ligt. Als het volk oordeelt dat het gedrag van een politicus *fishy* is, zelfs al heeft zo'n politicus zich strikt genomen aan de regels gehouden, dan heeft hij zich maar bij dat oordeel neer te leggen. Zo werkt volgens Green de massademocratie. Politici die daarover klagen, hebben pas echt het contact met het volk verloren.

Marjan Slob

In licht verkorte vorm gepubliceerd op de opiniepagina van de Volkskrant, 5 maart 2015, © Marjan Slob